

1-дәріс

ҚАЗАҚСТАННЫҢ
АШЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІ

АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ. СОТ ӨНДІРІСІ, 1-БӨЛІМ (2)

Істі сотқа дейінгі тоқтату кезіндегі
рәсімдер: аралық мәжбүрлеу
шаралары

1. Аралық мәжбүрлеу шаралары ұғымы;
2. Істің мәнін қарауға жалпы «эмбарго»;
 - 2.1 Қосалқы пікірлер;
 - 2.2 Контраргументтер;
 - 2.3 American Cyanamid доктринасы бойынша қорытынды;
3. Мәжбүрлеу шаралары және жеке өмірге қол сұғылмаушылық.

1. АРАЛЫҚ МӘЖБҮРЛЕУ ШАРАЛАРЫ ҰҒЫМЫ

Мәжбүрлеу шараларының (сот тыйымдарының) жекелеген түрлерін қарау оларды пайдаланудың құқықтық әсерлері мен іс жүргізу тәртібі «жалпы құқықта» сот тыйымының нақты түріне қарай айтарлықтай өзгеруі мүмкін екенін анықтауға мүмкіндік береді.

Сот тыйым салулары мен олардың атқаратын функциялары уақыт тұрғысынан уақытша (temporary) және тұрақты (permanent) болып бөлінеді.

Тұрақты сот тыйымдары мерзімсіз қолданылады және оның мақсаты — тараптар арасындағы даулы құқықтық қатынастарды түпкілікті реттеу.

Ал уақытша - әдетте бірінші сатыдағы сотта істі қарауға байланысты белгілі бір кезеңге қабылданады және сот талқылауы кезінде статус-кво сақтауға, дау құнының біріне сыймайтын зиян келтірудің алдын алуға бағытталған.

Сот тыйымдарын қолдану уақыты бойынша жіктеуді дамыту оларды сот ісін жүргізу сатыларына қарай жіктеуді жүргізіледі, онда олар қабылданады. Шешім қабылданғанға дейін іске уақытша тыйым салу туралы сот бұйрығы (Англияда - provisional injunction; АҚШ-та - temporary restraining order), алдын ала сот тыйым салуы (Англияда - interim injunction; АҚШ - та-preliminary injunction) сияқты уақытша сот тыйымдары шығарылады. Істің мәні бойынша шешім қабылдау сатысында түпкілікті сот тыйым салуы (final немесе perpetual injunction) шығарылады. Осылайша, істі толық көлемде қарау нәтижелері бойынша қабылданатын түпкілікті сот жазбаларына қарағанда, сот тыйым салуларының алғашқы екі түрі сотқа дейінгі жергілікті затты болжайды, бұлар шұғыл және уақытша шаралар болып табылады.

Бұл уақытша сот тыйымдары — өзінің сипаттамалары бойынша (іс-әрекет уақыты, сот талқылауындағы мақсаты, іс жүргізудегі қабылдау тәртібі), іс жүзінде қамтамасыз ету шараларын білдіреді деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Істі мәні бойынша қарау нәтижелері бойынша қабылданатын және тараптар арасындағы дауды түпкілікті шешуге бағытталған іс жүргізу актісі бола отырып, тұрақты сот тыйым салуы іс бойынша соттың шешімін білдіреді.

Заңда белгіленген (атап айтқанда, 1981 жылғы Жоғары соттар туралы заңда) соттың мәжбүрлеу шараларын қабылдау құқығы мынадай жағдайда аралық шараларды беру құқығын қамтиды: егер істі қарау барысында тараптар алуға ұмтылатын құқықтық қорғау құралы түпкілікті мәжбүрлеу шарасы болса.

Аралық мәжбүрлеу шараларын алушылар, әдетте, егер кейіннен кез келген себеп бойынша аралық бұйрық осындай тұжырымның негізіне қарамастан дұрыс берілмеген деп саналса, жауапкерге өтем беру туралы тұспа-тұс келетін «қарсы міндеттеме» (екінші тараптың мүддесінде сотқа ұйғарылатын уәде) қабылдайды. Тиісінше, өтем беру жөніндегі бұл міндет, егер сот аралық бұйрықты жойса немесе талапкер аралық шаралар берілуге тиіс еместігін бітімгершілік келісім жасасу кезінде кешірек мойындаған жағдайда туындайды.

АСЕ ережелері үшінші тараптың өздігінен (автоматты) қорғалуын қамтымайды, бірақ мұндай автоматты қорғауды респонденттерге береді.

Осыған байланысты Стивен Джи талапкердің немесе жауапкердің пайдасына емес, үшінші тараптың қорғалуын автоматты түрде кеңейтетін Англиядағы Жаңа Оңтүстік Уэльстің тәжірибесін қабылдауды ұсынады. Шараларды тоқтатып қою және азаматтық іздестіру туралы қаулы болған жағдайда стандартты нысандар да жауапкер шеккен шығыннан қорғалумен шектеледі. Шараларды тоқтатып қойған жағдайда, «ақылға қонымды шығындар» және қаулыны орындау кезінде немесе осы қаулының нәтижесінде тарап шеккен немесе үшінші тарап шеккен шығындар қосымша міндеттемеде нақты қамтылып отырса да, сондықтан сот мұндай өтемді өтініш берушіге қатыру шараларын көрсету жөнінде ұйғаруға уәкілетті.

Мәжбүрлеу шарасы (соттық тыйым салу) туралы хабарлама алған үшінші тарап, егер ол осы соттық тыйымды бұзуға әрекет ететін немесе ықпал ететін болса немесе егер ол оны бұлдіруге (бұзуға) қарамастан әрекет ететін болса, сотты құрметтемеуі үшін кінәлі болады. Бұл қағида «Sprycatcher қағидасы» ретінде

белгілі.

Бұл қағиданы *Ambrosiadou Coward* Трусқа қарсы ісінде апелляциялық сот қолданған (2011). Судья Нойбергер супер-тыйымдар салу және т.б. жөніндегі өз түсініктемесінде былай дейді: бірінші инстанция сотының шешімі бойынша уақытша тыйым өзінің уақытшалық сипатынан айырылса және түпкілікті тыйымға айналса бұл қағида қолданылмайды.

2. ІСТІҢ МӘНІН ҚАРАУҒА ЖАЛПЫ «ЭМБАРГО»

American Cyanamid Ltd v. Ethicon Ltd (1974) ісі бойынша Лордтар палатасының шешімі прецедент болып табылады. Ол аралық мәжбүрлеу шараларын қолданған жағдайда, сот істі мәні бойынша қарауға тырыспауға тиіс (яғни, талап қоюдың және оған қарсылық білдірудің негізділігіне алдын ала баға беруге) деген жалпы ережені белгілейді.

Оның орнына сот құқықтық қорғаудан бас тартудан келтірілген құбылыстың қиындықтары мен мәжбүрлеу шараларымен уақытша байланысты екінші тараптың қиындықтары арасындағы тепе-теңдікті табуға ұмтылуы тиіс.

American Cyanamid ісінде әзірленген тұжырымдамаға сәйкес, егер сот тараптарда туындауы мүмкін қиындықтар ауқымында нақты айырмашылықтарды таппаса ғана, істің нақты мән-жайларын қарау әділ және орынды болып табылады.

Лорд дипломымен ұсынылған дәлелден кейін, ең алдымен сот іс жүзінде қарауды талап ететін маңызды мәселелер бар екеніне көз жеткізуі тиіс. Екінші дәрежелі және елеусіз мәселелерге қатысты алдын ала сот бұйрығын қолдануға болмайды. Ары қарай, сот «қолайлылық балансын» анықтауға тырысу керек. Әдеттегі жағдайда, егер соттың пікірі бойынша шығындарды өтеу талапкердің жоғалуын барабар жабатын болса, сот бұйрығы шығарылмауға тиіс. Басқаша айтқанда, алдын ала сот бұйрығы талап қоюшының ұстанымын күшейтпеуі, егер бұл құралды қолданбай жасау мүмкін болмаса, шығындарды жабуды қамтамасыз етуі тиіс. Бұл ретте сот, сондай-ақ, бұйрық шығару кезінде жауапкердің істі жоғалтқан жағдайда оның қаншалықты жоғалғанын ескеруі тиіс және егер мұндай өтемақы жауапкердің шығындарына барабар болса, онда бұйрық шығарылуы мүмкін.

Төлем туралы шартты шығару кезінде назарға алу қажет аспектілер:

- егер тыйым салынбаса және тыйым салынған тарап оған қарсы болса, төлем жасауға тыйым салуды талап ететін тұлға қандай дәрежеде өз шығындарын қанағаттандырады? Егер сот тыйым болмаған жағдайда шығындарды қанағаттандыру барабар болады деп есептесе, тыйым салу орын ала алмайды;
- егер сот тыйым салу болмаған жағдайда шығындарды қанағаттандыру жеткіліксіз деп есептесе, сот тыйым салу сұратылып отырған адамның қандай дәрежеде, сайып келгенде ол өзінің құқығын дәлелдеген жағдайда барабар өтемақы алатындығын қарауы тиіс;
- сот тараптардың қаржылық жағдайын назарға алуы қажет.

Американдық және ағылшын тәсілдерінің арасындағы белгілі бір айырмашылықты байқаған қызықты: ағылшын төрешісі үшін дәлелдемелердің «сендірушілігін» алдын ала бағалау өте маңызды, бірақ ол істің әр түрлі нәтижесі кезінде әрбір тараптың мүдделерінің қаншалықты қорғалатынын анықтауға аса назар аударады.

2.1 Қосалқы пікірлер

Лордтар палатасы тұтастай алғанда соттар істі мәні бойынша қарастырмауы тиіс деп қаулы етті. Сот тыйым салуына арналған уақытша өтінім бойынша мәндерді қараудан бұл жалпы бас тарту мынадай негіздерде болуы мүмкін:

(i) Тараптар өз дәлелдемелерін толық көлемде және тиімді ұсына алатын кезде істі сот талқылауына дейін мәні бойынша қарауды рәсімдік түрде кейінге қалдыру орынды;

(ii) соттар өздерін үлкен жұмыс жүктемесінен арылтады және оларда сот процестерін тыңдау үшін көп уақыт болады; алайда бұл дәлел азаматтық дауларды тиімді, арзан, жылдам және пропорционалды шешудің маңыздылығын атап көрсеткен кезде қазір күшін жойған деп айтуға болады;

(iii) нақты іс толық дайындалғанға және айқас зерделеу үшін мүмкіндік пайда болғанға дейін, сот жақсы жағдайда жай ғана сұрақтардың бетін сыза алады; бұл сот шешімін шығару үшін қауіпсіз емес негіз;

(iv) уақытша сот тыйымдарына арналған өтінімдердің көпшілігі МАБ-тың 31-бөлігіне сәйкес тараптардың тиісті құжаттарын ашудың алдында; егер бір тарап ашу әлі болмағандығына байланысты тиімсіз жағдайда болуы мүмкін болса, істің мәнін қарау әділетсіз;

(v) сондай-ақ, егер тарап қамтамасыз ету нүктесінің ұзақ тыңдауын алу кезегіне көшуі мүмкін болса, соттарды күтетін басқа ауыр адамдарға қатысты әділетсіз; бұл заңның немесе фактінің немесе екеуінің де бұл мәселесі болып табылатынына қарамастан, бұл тең дәрежедегі қарсылық.

2.2 Контраргументтер

American Cyanamid доктринасына қарсы түрлі дәлелдер бар:

(i) бір комментатор айтқандай, ескі тәжірибе жеткілікті жақсы жұмыс істеді; prima facie талабы көптеген жағдайларда қанағаттанарлық қолданылды;

(ii) сол практикаға сәйкес тараптар аралық шағымның нәтижесін сақтайтынымен жиі келіседі, өйткені сот істі мәні бойынша қарайды;

(iii) американдық цианамид туралы істе лорд дипломды болжаған сияқты, азаматтық сот өндірісінің мінсіз нысаны куәлардан ауызша жауап алғаннан кейін сотта тағайындалатын мұқият сот төрелігі болып табылады; бірақ неге тараптарға олардың іс-әрекетін, атап айтқанда жедел және дәл емес әділдігін бермейтіні; «ыңғайсыздықты теңестіру» критерийі оларға азаматтық сот өндірісінің мәнін бағалағаны туралы ештеңе айтпайды;

(iv) көптеген басқа да сотқа дейінгі контекстерде өтініш беруші, егер ол өтініш білдірген жеңілдету алғысы келсе, мәні бойынша негізді немесе өте шынайы талап қоюға тиіс; сондықтан бұл тұрғыда доктрина американдық цианамид жағдайында жалпы саясатпен келіспейтін негіз болып табылады;

(v) американдық цианамид доктринасы дау негізінде жатқан ғылыми фактілердің өте күрделі сипатынан туындаған бір жағдайда нақты дағдарысқа жауап болды; Лордтар палатасы талапкердің мәлімделген материалдық құқықтарының мәнін қараудан соттарға кедергі келтіретін мүлдем жаңа және кең ауқымды режимді орнатудың орнына уақытша сот тыйымдарын («prima facie сіңірген еңбегі» критерийі) берудің қазіргі тәсілінен неғұрлым алып тастауы мүмкін;

(vi) американдық цианамид доктринасын ағылшын кемелерімен қабылдау тарихы қысқа үнсіз келісімге қарағанда, біліктілігі жоғары болды; қазіргі уақытта көптеген ірі ерекшеліктер немесе ескертпелер бар және олар соншалықты көп және маңызды, бұл американдық цианамид доктринасы осы рәсімдік негізде бастапқы нүктенің немесе жалпы қағидаттың өз ұстанымын сақтауы тиіс пе, жоқ па күмәнға айналады.

Сонымен қатар, судья Лэдди Series 5 software (1996) іс бойынша қызықты болжам жасады, соттар істің нақты жағдайлары бойынша «талап күшін» шынайы бағалау үшін жиі тиімді жағдайда екенін және эмбарго куәлардан ауызша жауап алуды қоса алғанда, талқылау барысында ұзақ тергеуді талап ететін фактінің шын мәнінде күрделі мәселелеріне қатысты ғана қолданылуы тиіс.

Шешімдерде әлі де American Cyanamid ісі бойынша мысал келтірілген. Ол талдау үшін есептеу нүктесі болып қалады.

Алайда 1974 жылдан бастап шешімдерде әр түрлі жағдайларда тиімділік пен әділдік мақсаттары үшін істі іс қарау басталғанға дейін мәні бойынша қарау қажет деп танылады (жоғарыда түсіндірілгендей). Мұндай жағдайлардың ішінде мыналар маңызды:

- жедел істер: істің үлкен шұғылдығы бар; талқылауды күтуге уақыт жеткіліксіз; егер талқылауды күтуден туындаған кідіріс салдарынан негізгі дау «белсенді емес» болар еді (мысалы, егер бұрынғы қызметкермен еңбек шартында қамтылған шектеу шарты үш ай ішінде ғана әрекет етеді);
- айқын істер: егер істің нақты мән-жайлары анық және қарама-қайшы келмейтін болса немесе іс анық үмітсіз болса;
- міндетті қамтамасыз ету шараларын беру туралы қолдау хаттар: бұл бұйрық жауапкерді біршама белсенді әрекет жасауға мәжбүр етеді, мысалы «сіз келісімге сәйкес әрекет етуіңіз керек»; содан кейін сот істі қарау барысында оның орнына жауапкерден оны демонстрацияда талап ету үшін орынсыз болар еді. Сондықтан мұндай оң бұйрықты қабылдау туралы аралық шешім талапкердің істі жеңетініне жоғары дәрежеде сенімді талап етеді»;
- сөз бостандығы: егер іс жауапкердің сөзінің еркіндігіне байланысты болса, онда адам құқықтары туралы 1998 ж. Заң бойынша аралық мәжбүрлеу шаралары мәні бойынша анық негізделуге тиіс;
- қоғамдық маңызы бар істер: кейде мұндай істерді аралық сатыда мәні бойынша қарау орынды деп

көрсетілген.

2.3 American Cyanamid доктринасы бойынша қорытынды

МАБ уақытша сот тыйымдарына қатысты сот практикасын тікелей қозғамайды. Уақытша сот тыйымдары туралы мәлімдемелерге көзқарасты жоғары тұрған соттар МАБ-тың 1-бөлігіндегі басты мақсаты аясында қайта қарауы мүмкін. Бұл соттарға, сондай-ақ тараптар мен олардың адвокаттарына үнемдеуге, мөлшерлесуге және азаматтық дауларды тез шешуге қол жеткізу бойынша кең міндеттер жүктейді.

Уақытша соттық тыйымды беру туралы шешім қабылдау кезінде істің мәнін қарауға цианамидтердің американдық доктринасы Эмбарго тек мына жағдайларда ғана орынды:

(i) сот істің мәні бойынша сот тергеуі үшін жеткілікті уақыт бөле алмайды, өйткені бұл сот ресурстарын ақылға қонымсыз бөлу болып табылады;

(ii) фактілер мұқият тергеуді талап етеді, өйткені сот талқылауының неғұрлым кеш кезеңіне дейін кейінге қалдыру керек.

Соттардың уақытша сот тыйымдарын беруі сот төрелігін іске асыруды жеделдетуге ғана емес, сондай-ақ тез әрі негізделген реттеуге қол жеткізуге де бағалы үлес болып табылады. Дегенмен, соңғы функция соттан әрбір тараптың істің мәнін алдын ала бағалауды талап етеді. American Cyanamid шешімі соттарға бұл заңды функцияны тым көп жағдайларда орындауға мүмкіндік бермейді. Мағынасы жоқ уақытша өтініштерді қарау ерекше болуға және бстапқы нүкте немесе ортақ тәсіл болуға тиіс.

3. МӘЖБҮРЛЕУ ШАРАЛАРЫ ЖӘНЕ ЖЕКЕ ӨМІРГЕ ҚОЛ СҰҒЫЛМАУШЫЛЫҚ

Адамның жеке өмірге қол сұғылмаушылыққа құқығы адамның табиғи құқығы болып табылады, ол адамға туғаннан беріледі және ажырамайтын негізгі конституциялық құқықтардың бірі болып табылады. Ол адам құқықтары саласындағы халықаралық стандарттардың бірі болып табылады, ол адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясының 12-бабында (1948 ж.) және азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактінің 17-бабында (1966 ж.) және басқа да бірқатар халықаралық-құқықтық актілерде өзінің бекітілуіне ие болды.

Сот тыйымдарының көмегімен жеке өмірді қорғау Англиядағы өзекті мәселе болып табылады. Судья Eady, осы саладағы маман, Заңның заманауи дамуын белгіледі. Сот жасырын сот тыйым салуын шығарған кейбір жағдайлар болды, соның нәтижесінде өтініш берушінің жеке басы уақытша сот тыйым салуына жасырынған, сондықтан оның немесе оның жеке өмірге деген қызығушылығы толық қорғалуы мүмкін және берілген сот тыйым салуының орын алған фактісінің өзі де ашылуы мүмкін емес.

Бұл құқықтық өзгерістер бұқаралық ақпарат құралдарының қуатты билігі алдында орын алды. 2012 жыл ішінде британдық БАҚ сэр Брайан Левесонның апелляциялық инстанциясының лордын тергеу арқылы көпшілік алдында жауапкершілікке тарту тәжірибесімен бетпе-бет келді. Осы тергеу бойынша көпшілік мәжілісінде газеттер «рұқсат етілген шекараларды» аттағанына көптеген шағымдар айтылды.

Сондай-ақ, «супер-соттық тыйым» деген ұғым бар, онда соттық тыйым алынған фактінің өзі құпия сақталады. Мұндай жағдайлардың бірінде (Donald (2011) қарсы Ntuli ісі), онда соттық тыйым салу кейіннен соттың рұқсатымен ашылды, Кей Л. Дж. былай деп қысқаша түсіндірді:

«2010 жылдың 26 сәуірінде Eady судьясы анонимді талапкерге анонимді жауапкерге белгілі бір, бірақ жарияланбаған іс-әрекеттерді жасауға тыйым салатын, сондай-ақ жауапкерге және басқа да адамдарға сот тыйым салуы сұралып, алынды деген фактіні жариялаудан ұстап қалған сот тыйым салуын берді.»Рельефтің бұл түрі» супер-соттық тыйым» ретінде танымал болды.

«Супер-соттық тыйым» өз айналасында көптеген шу тудырды, алайда бүгінгі күні мұндай жағдайлар сирек кездеседі. Егер жауапкер уақытында «ескертілсе», сот төрелігі басқаша жағдайда бұзылатын болса, енді ағылшын судьялары өте шектеулі жағдайларда ғана осындай төтенше жеңілдік көрсетуі тиіс екеніне күмән жоқ. Нойбергер комитеті айтқандай:

«Супер-сот тыйымдарын ұстанымсыз пайдалану ерекше алаңдаушылық тудырады, өйткені олар істі қараудың өзін, сондай-ақ дәлелдемелер мен істі қарау тараптарын құпияда ұстайды».

Кітап: Азаматтық іс жүргізу. Сот өндірісі, 1-бөлім (2)
Дәріс: Істі сотқа дейінгі тоқтату кезіндегі рәсімдер: аралық мәжбүрлеу шаралары
Дәріс авторы: Сағынғали Айдарбаев

Пайдаланылған және ұсынылатын әдебиеттер:

1. Эндрюс Н. Система гражданского процесса Англии: судебное разбирательство, медиация и арбитраж / пер. с англ.; под ред. Р.М. Ходьки-на; Кембриджский ун-т. – М.: Инфотропик Медиа, 2012. – 544 с.
2. Кудрявцева Е.В. Гражданское судопроизводство Англии. - М.: Издательский дом «Городец», 2008.
3. Современная реформа английского гражданского процесса : дис-сертация ... доктора юридических наук : 12.00.15 / Кудрявцева Елена Васильевна; [Место защиты: Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова]. - Москва, 2008. - 346 с.
4. Пучинский В.К. Гражданский процесс зарубежных стран / под ред. В.В. Безбаха. – М., 2008. - 506 с.
5. Незнамов А. В. Судебный запрет в гражданском процессуальном праве: сравнительно-правовой аспект: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.15. - Екатеринбург, 2014. -28 с.